

perkte beheersing van de binnen- en buitenlandse markt. Onthullend is de wijze waarop Alcoa tussen november 1915 en december 1916 de controle verwierf over de bauxietrijkdom van Suriname. De snelheid waarin dit geschiedde doet auteur denken aan de woorden die Julius Ceasar eens sprak tot de Romeinse senaat: 'Veni, vidi, vici. The Americans had indeed come, seen and conquered' (85). Hoe is dit mogelijk geweest?

Lamur wijst in de eerste plaats beschuldigend naar de gouverneurs W. D. H. baron van Asbeck (1911-1916) en G. J. Staal (1916-1920) van wie vooral Van Asbeck Alcoas triomf heeft voorbereid en begeleid. In zijn stellige overtuiging dat slechts door een volstrekt vrije economische politiek het buitenlandse kapitaal naar Suriname zou stromen, waarvan de kolonie kon profiteren, lapte Van Asbeck zelf de bestaande verordening omtrent de ontginning van delfstoffen uit 1882 aan zijn laars. Deze verordening ging uit van het onaantastbare principe van de Nederlandse controle over de Surinaamse mineralen en bevatte voorts de bepaling dat slechts aan burgers van Nederland en Suriname concessies voor exploratie en exploitatie konden worden uitgegeven; deze concessies waren niet overdraagbaar. Van Asbeck nu verleende ruimschoots het inwonerschap aan vreemden van wie hij vermoedde dat zij agenten van Alcoa waren, gaf haast gretig de toestemming de concessies aan derden over te dragen waardoor de aanvankelijk door Alcoa gebruikte Surinaamse stromannen nu in feite hun concessies aan de maatschappij konden overdoen en hij voltooide deze 'legal abuse' (122, de term is van Staal, de opvolger van Van Asbeck) door de mijnverordening van 30 augustus 1916 aan deze praktijk aan te passen. Zo geraakten door deze rampzalige politiek van de open deur de belangrijkste bauxietgebieden in Moengo (district-Marowijne) en in Paranam (district-Para) in handen van Alcoa, beheerd door de in december 1916 opgerichte Surinaamsche Bauxite Maatschappij, een 100%-dochteronderneming van Alcoa. Staal kon aan deze situatie niets meer veranderen. Zijn pogingen de hegemonie van Alcoa te breken liepen schipbreuk op de onkunde en desinteresse van de Nederlandse regering. Ook daar heeft Lamur veel kritiek op. Nu eens plaatste Van Asbeck de minister van koloniën Th. B. J. Pleyte (kabinet-Cort van der Linden 1913-1918) voor voldongen feiten die hem daarover duchtig kapittelde, dan weer vroeg Van Asbeck advies over de te volgen bauxietpolitiek waarop hij geen antwoord kreeg.

Geheel anders liep de zaak in Brits-Guyana, al wist ook hier de pion van Alcoa, de Demerara Bauxite Company (Demba) een grote invloed op de bauxietwinning te verwerven. Het antwoord van de Britse regering op deze Amerikaanse infiltratie was echter zeer daadkrachtig. Het in oktober 1916 gesloten convenant tussen Demba en de Engelse regering ging uit van de Britse controle op de Amerikaanse exploratie en exploitatie van bauxiet en van de verwerking ervan op Brits grondgebied. Bovendien bevatte het een clause 'which stipulated that in any case of violation or alteration of the cardinal principle of British control, without the consent of British authorities, all the liberties, powers and privileges granted to Demba, together with the lease, were to be cancelled' (139).

F. A. M. Messing

J. H. J. van den Heuvel, e.a., ed., *Een vrij zinnige verhouding. De VPRO en Nederland 1926-1986* (Baarn: Ambo, 1986, 288 blz., f29,50, ISBN 90 263 0811 6).

Mediageschiedenis op academisch niveau wordt de laatste jaren bij voorkeur ontwikkeld op

feesten en partijen van de omroepvereniging of van de pers. De auteur Joan Hemels werd in opdracht van de jubilerende *Volkskrant* en de Nederlandse Dagblad Pers tot het schrijven van historische overzichten aangezet. De KRO en de VPRO, die beide in het seizoen 1985-1986 hun zestigjarig bestaan vierden, boden gelegenheid tot academische geschriften over hun geschiedenis. De Nijmeegse hoogleraar A. F. Manning verrichtte in zijn studie over *Zestig jaar KRO* (Baarn, 1985) enige pioniersarbeid; met name daar waar hij poogde institutionele aspecten te verbinden met een programmageschiedenis. Tijdens het feest van de VPRO verscheen er een bundel van opstellen onder redactie van de politicoloog J. H. J. van den Heuvel. Vijf auteurs verleenden hun medewerking en belichtten ieder zo goed en zo kwaad als de archieven dat toestonden een aspect van de zes decaden van het bestaan van de van oorsprong Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep. De omroepsecretaris R. Witte schreef een opstel over de vooroorlogse Indische uitzendingen van de V.P.R.O., terwijl de hoogleraren H. Daalder, J. C. H. Blom en A. C. Zijdeveld zich bogen over politiek en cultuur buiten en in de omroep. De redacteur zelf tenslotte leverde een bijdrage over de relatie tussen overheid en omroep, in het bijzonder de nogal eens precare verhouding tussen Den Haag en de jubilerende VPRO.

Overspant het boek zestig jaar, het lijkt erop dat de meeste auteurs vooral geboeid zijn geworden door de 'omwenteling' in 1968, toen de puntjes in haar belettering werden geschrapt en daardoor duidelijk moest worden, dat ze niet meer was een Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep maar een VPRO tout court. Het begrip 'omwenteling' met betrekking tot dit besluit blijkt voor discussie vatbaar. Twee auteurs verschillen manifest van mening; waar Blom de poging van bestuurders uit 1968 om de overgang van V.P.R.O. naar VPRO officieel te doen interpreteren als een overstap in continuïteit kritiseert, selecteert Zijdeveld argumenten uit de geschiedenis van de vrijzinnig protestantse omroep om althans in dat jaar een discontinuïteit te verwerpen. Hij ontwaart een crisis in de hedendaagse VPRO, een 'tot orthodoxie verworpen vrijzinnigheid' en een 'tot trend vastgeroest experiment'.

Alvorens een oordeel te vellen over dit dispuut — in de jubileumsviering eind 1986 het opvallendste element uit de bundel — wil ik de selectie van onderwerpen en de gekozen accenten binnen de toegewezen thema's tegen het licht houden. Afgezien van de speciale studie naar de koloniale uitzendingen concentreren de zonder uitzondering mannelijke auteurs in deze VPRO-uitgave zich op politieke en culturele ontwikkelingen. In het overzichtsartikel van Daalder en in de bestuurlijke oriëntatie van Van den Heuvel, die immers de interventies van de overheid behandelt, ligt zulks voor de hand. Wie zoals Blom tracht de stroming, zo niet de stromen van het vrijzinnig protestantisme in kaart te brengen en aan de gangbare verzuilingsconcepties te toetsen, is gebaat bij een culturele attentie. Ook Zijdevelds benadering van het fenomeen van de vrijzinnig protestantse omroep-programma's is doortrokken van een concentratie op denkwijzen en cultuur; hij brengt een personalistische en moraliserende betoogtrant over de decennia heen aan het licht, een tolerantie tegenover andersdenkenden en een zekere zelfvoldaanheid over het eigen non-conformisme.

De keerzijde van deze culturele benadering is de bedrijfsgeschiedenis en juist die wordt in deze bundel niet als zodanig behandeld. Met welke programma-makers de V.P.R.O. haar radio-uitzendingen begon en met welke bezetting de VPRO het jubileum vierde en hoe de uitvoerders handelden ten opzichte van de eigenaren; de ontwikkeling van zulke verhoudingen komt niet expliciet aan de orde, al kan geen van de auteurs om de pioniersrol van de predikant Spelberg heen. Trefwoorden als inspraak en professionalisering worden slechts

aangestipt. Daardoor ontbreekt in de beschrijving en beoordeling van de 'omwenteling' van 1968 de feitelijke en beroepsmatige ontwikkeling van de programma-makers, die ten gevolge van hun agitatie hun autonomie in dat jaar statutair zagen bevestigd. Dat was een duidelijke breuk met de bestaande verhoudingen in de Nederlandse omroep en ook een — afwezig — argument ten gunste van Bloms these van de discontinuïteit. Ten aanzien van de wel aangevoerde argumenten kan men stellen, dat, waar Zijdeveld in een flitsende gedachte het verschil tussen V.P.R.O. en VPRO tracht te bagatelliseren, in het gedegen onderzoek van de historicus Blom de breuk ondanks de goede bedoelingen van het bestuur onontkoombaar wordt.

Is het boek vanuit methodisch oogpunt lacuneus, het is tegelijk een spirituele benadering van een historisch fenomeen; een ware feestbundel. Niet alleen de VPRO maar ook de auteurs konden zich laten feliciteren.

J. Bank

B. Scholtens, *Opkomende arbeidersbeweging in Suriname. Doedel, Liesdek, De Sanders, De Kom en de werklozenonrust 1931-1933* (Nijmegen: Transculturele Uitgeverij Masusa, 1986, 224 blz., ISBN 90 6703 007 4).

Sociaal protest is een constante in de Surinaamse geschiedenis — een constante overigens die pas de laatste jaren, mede onder invloed van een groeiend Surinaams zelfbewustzijn, ten volle in de geschiedschrijving tot uitdrukking wordt gebracht. Tot in de twintigste eeuw domineerde de plantage de Surinaamse maatschappij, zodat sociaal protest grotendeels samenviel met protest tegen het plantagebedrijf; rebellerende slaven en marrons, later ook Brits-Indische en Javaanse contractarbeiders speelden de hoofdrol in dit verzet.

De twintigste eeuw bracht de totale teloorgang van de plantagelandbouw. Als economische alternatieven waren met name de zogenaamde kleinlandbouw en de bauxietindustrie van belang, terwijl na de tweede wereldoorlog de overheidssector dramatisch groeide, met name in termen van werkgelegenheid. In laatstgenoemde periode waren sociaal protest en arbeidersconflicten voornamelijk geconcentreerd in de bauxiet- en overheidssectoren, waarbij een reeks jonge vakbonden centrale rollen vervulden.

Ben Scholtens portretteert het sociale protest van een maatschappij in een overgangsfase. De plantagesector verkeerde in een diepe crisis, terwijl buiten de kleinlandbouw alternatieve werkgelegenheid onvoldoende was. De Nederlandse koloniale politiek in deze jaren van internationale crisis beperkte zich tot een straf bezuinigingsbeleid. Zowel in de districten als in Paramaribo heerste armoede, zoals blijkt uit tal van door Scholtens aangehaalde contemporaine bronnen. In de stad kwam daarbij nog het probleem van een relatief hoge urbanisatiegraad bij volstrekt onvoldoende werkgelegenheid en sociale voorzieningen. Van democratie was geen sprake. Niet meer dan 2% van de bevolking was stemgerechtigd, terwijl de gekozen koloniale Staten weinig macht hadden. Het overgrote deel van de bevolking had slechts buitenparlementair een stem.

Dat zich in deze context in het begin van de jaren dertig enkele malen vrij ernstige sociale onrust voordeed is niet verwonderlijk. Eerder kan men zich afvragen waarom dit beperkt bleef tot het zogeheten hongeroproer van 1931 en de rellen van 1933, en waarom deze onrust steeds tot enkele dagen beperkt bleef. Waarom bleef het hierbij, terwijl in de late jaren